

Соціальна справедливість як основа податкової довіри

Податкова довіра складає інституційний базис функціонування Податкової системи та відповідних відносин між державою, сектором бізнес та домогосподарствами, розлад яких призводить до багатьох негативних соціально-економічних явищ, зокрема «тіньової» економіки.

Значний рівень «тіньової» економіки економічних процесів, який за офіційною статистикою залишається вище 30%, згубним в період виходу з кризи, адже платники як домогосподарства, так і підприємства, організації не відчувають відповідної системи мотивації у сплаті обов'язкових платежів, дотримання еквівалентності «податки – державні блага». Маємо одночасно три рівні забезпечення довіри: справедливість на рівні домогосподарств; підприємницьку або справедливість сектору бізнес; справедливість на рівні держави.

Досягнення справедливості здійснюється через податкові інструменти та відповідні принципи оподаткування, які застосовуються для ефективного функціонування Податкової системи. В нормативному полі відображено лише принцип соціальної справедливості, який зазнавав трансформацій:

1. Закон України «Про систему оподаткування» – «Соціальна справедливість» – забезпечення соціальної підтримки малозабезпечених верств населення шляхом запровадження економічно обґрунтованого неоподаткованого мінімуму доходів громадян та застосування диференційованого і прогресивного оподаткування громадян, які отримують високі та надвисокі доходи.

2. Податковий кодекс – «Соціальна справедливість» – установа податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків.

До прийняття Податкового кодексу України соціальна справедливість фактично була направлена на працівників з відповідними механізмами: диференціації доходів; прогресивного оподаткування. Зміна принципів оподаткування з паралельним коригуванням прогресивної шкали ПДФО до пропорційних ставок, поступове зростання ролі непрямих податків ПДВ, акцизного збору та мита ілюструє концептуальне протиріччя між принципами і фактичною податковою політикою, податковими інструментами, адже універсальні акцизи виступають антисоціальними, не враховують особливості платника, його платоспроможність та максимально знеособленні.

При цьому інформаційно-фіскальна служба зорієнтована перш за все на доходи та прибутки, а витрати зокрема працівників залишаються поза увагою, з позицій можливого їх використання для зменшення бази оподаткування по окремих податках, зокрема ПДФО в питанні включення плати за освітні послуги у ВНЗ України до зменшення оподаткованої бази при подачі податкової декларації. Інші варіанти використання соціальної пільги мають багато обмежень, зокрема по допустимому доходу, який отримує працівник, що обмежує значну кількість громадян. Не обґрунтованою, з економічної та соціальної точки зору, виступає норма про граничну суму доходу, з якого стягується єдиний соціальний внесок, що фактично відображає певну диференціацію та негативно впливає на формування податкової довіри з боку насамперед працівників.

Не менш дискримінаційним є використання у практиці оподаткування 22% єдиного соціального внеску виключно з роботодавця, що фактично вносить суперечності у два рівня справедливості – домогосподарств та рівня бізнесу. Така суперечність зменшує податкову довіру серед усіх суб'єктів податкових відносин, адже питання не лише у відсотках, які дійсно суттєво зменшились з 37% до теперішнього рівня, але й механізмах забезпечення певного паритету, як у країнах Європейського союзу, зокрема Німеччині – рівномірний розподіл між працівниками та роботодавцями.

Як показав час застосування пропорційного оподаткування 13%, 15%, а згодом 18%, заміна прогресивної шкали 1996–1997 рр., на одну ставку податку на доходи фізичних осіб, суперечить принципу соціальної справедливості відносно громадян, які встановленні законодавством та вимагають коригування як самого принципу та і елементів правового механізму податків та зборів, внесків.

Фактично має місце розмежування справедливості у трьох проекціях:

1. Суспільна або соціальна – максимальне врахування особливостей домогосподарств в процесі оподаткування доходів, майна шляхом застосування прорахованої системи податкового механізму – ставок, пільг з врахуванням суспільної важливості тощо.

2. Державна справедливість – визначення основних обов'язкових податкових платежів для забезпечення виконання мінімальних загально визначених конституційних державних функцій.

3. Бізнесова (підприємницька) – забезпечення у підприємстві та бізнесі справедливості шляхом формування глибокого диференційованих ставок та систем оподаткування з врахуванням показників господарювання, умов ринків з різним рівнем конкуренції.